

Fimmtudaginn 4. júní 1998.

Nr. 218/1998.

Vilhjálmur Svan Jóhannsson

(Róbert Árni Hreiðarsson hdl.)

gegn

Íslenska ríkinu

(Sigrún Guðmundsdóttir hrl.)

Fyrning refsingar. Fullnusta dóma. Vararefsing.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Pétur Kr. Hafstein, Haraldur Henrysson og Hrafn Bragason.

Áfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 22. maí 1998, og sætir það flýtimeðferð samkvæmt XIX. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Hann krefst þess, að úrskurður dóms- og kirkjumálaráðherra 18. apríl 1998 í máli áfrýjanda verði ógiltur með dómi, að viðurkennt verði, að fallnar séu niður sökum fyrningar eftirstöðvar fésektarrefsingar og vararefsing samkvæmt dómi Hæstaréttar 19. mars 1993 í máli nr. 146/1992; að viðurkennt verði, að handtaka áfrýjanda 14. apríl 1998 og afplánun á vararefsingu frá þeim tíma samkvæmt sama dómi hafi verið ólögmæt, að viðurkenndur verði bótaréttur áfrýjanda vegna þessara ólögmætu aðgerða. Þá krefst áfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

Með skírskotun til forsendna hins áfrýjaða dóms verður hann staðfestur.

Áfrýjandi greiði stefnda málskostnað fyrir Hæstarétti, eins og í dómsorði segir.

D ó m s o r ð:

Hinn áfrýjaði dómur á að vera óraskaður.

Áfrýjandi, Vilhjálmur Svan Jóhannsson, greiði stefnda, íslenska ríkinu, 50.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 19. maí 1998.

Ár 1998, þriðjudag 19. maí, er á dómþingi Héraðsdóms Reykjavíkur í málinu nr. E-2140/1998: Vilhjálmur Svan Jóhannsson gegn íslenska ríkinu, kveðinn upp dómur þessi.

I.

Með bréfi lögmanns stefnanda 28. apríl sl. til dómstjóra Héraðsdóms Reykjavíkur, sem barst samdægurs, var þess farið á leit, að mál þetta yrði rekið sem flýtimeðferðarmál samkvæmt ákvæðum XIX. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Beiðni þessi var samþykkt með ákvörðun dómstjóra sama dag. Var málið höfðað með stefnu, birtri 29. apríl, og þingfest 5. þ. m., en þá var veittur frestur til greinargerðar til 12. þ. m. Málið var tekið til dóms að loknum munnlegum málflutningi 14. þ. m.

Stefnandi er Vilhjálmur Svan Jóhannsson, kt. 160846-4889, Njálsgötu 59, Reykjavík.

Stefndi er íslenska ríkið, fyrirsvarsmaður Þorsteinn Pálsson, kt. 291047-4679, dóms- og kirkjumálaráðherra, Háteigsvegi 46, Reykjavík, og ríkissjóður, fyrirsvarsmaður Geir H. Haarde, kt. 080451-4749, fjármálaráðherra, Granaskjóli 20, Reykjavík.

Endanlegar dómkröfur stefnanda eru:

1. að úrskurður dóms- og kirkjumálaráðherra, dags. 18. apríl 1998, í máli stefnanda verði ógiltur með dómi,
2. að viðurkennt verði, að fallnar séu niður sökum fyrningar eftirstöðvar fésektarrefsingar og vararefsing skv. dómi Hæstaréttar í málinu nr. 146/1992, sem kveðinn var upp 19. mars 1993,
3. að viðurkennt verði, að ólögmæt hafi verið handtaka stefnanda 14. apríl 1998 og afplánun hans á vararefsingu frá þeim tíma skv. sama dómi,
4. að viðurkenndur verði bótaréttur stefnanda á hendur ríkissjóði skv. 176. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála og til miskabóta skv. 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993 vegna ólögmætrar handtöku og fangelsisvistar til afplánunar vararefsingar skv. fyrirnefndum dómi.

Þá krefst stefnandi þess, að stefndi verði dæmdur til greiðslu málskostnaðar að mati dómsins auk virðisaukaskatts á málflutningsþóknun.

Dómkröfur stefnda eru þær, að stefndi verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda og sér dæmdur málskostnaður að mati dómsins.

II.

Málavextir.

Málavextir eru þeir, að 19. mars 1993 var kveðinn upp í Hæstarétti dómur í máli ákæruvaldsins gegn stefnanda, nr. 146/1992. Dómsorð Hæstaréttar var eftirfarandi:

„Ákærði, Vilhjálmur Svan Jóhannsson, sæti fangelsi í níu mánuði, en fresta skal fullnustu sex mánaða af refsingunni og sá hluti hennar falla niður að þremur árum liðnum frá uppkvaðningu dóms þessa, haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, sbr. 4. gr. laga nr. 22/1955. Þá greiði ákærði 5.500.000 króna sekt til ríkissjóðs, og komi ellefu mánaða fangelsi í stað sektarinnar, verði hún eigi greidd innan fjögurra vikna frá birtingu dóms þessa.

Ákærði greiði 415.271 krónu í skaðabætur til Lífeyrissjóðs Félags starfsfólks í veitingahúsum og 131.028 krónur í skaðabætur til Félags starfsfólks í veitingahúsum ásamt dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 17. febrúar 1989 til greiðsludags.

Ákvæði héraðsdóms um sakarkostnað skal vera óraskað.

Ákærði greiði allan áfrýjunarkostnað sakarinnar, þar með talin sak-sóknarlaun í ríkissjóð, 80.000 krónur, og málsvarnarlaun skipaðs verjanda síns, Björgvins Þorsteinssonar hæstaréttarlögmanns, 80.000 krónur.“

Dómurinn barst Fangelsismálastofnun 26. mars 1993 með bréfi Hæstaréttar 25. mars sama ár.

Með bréfi 13. apríl 1993, póstlögðu 15. apríl sama ár, tilkynnti Fangelsismálastofnun stefnanda um dóminn, boðaði hann í afplánun óskilorðsbundins hluta fangelsisvistunar hans og tilkynnti, að lögreglustjóranum í Reykjavík hefði með bréfi 13. apríl 1993 verið falið að innheimta sektina og sakarkostnaðinn. Bréfið var sent í ábyrgðarpósti að heimili stefnanda, en þess var ekki vitjað og kom endursent til Fangelsismálastofnunar 17. maí sama ár.

Með bréfi Fangelsismálastofnunar 13. apríl 1993 var lögreglustjóranum í Reykjavík falið að birta stefnanda dóm Hæstaréttar og að annast fullnustu á sektinni og innheimtu á sakarkostnaði.

Stefnandi kom í Fangelsismálastofnun 20. apríl 1993 og ræddi við tvo starfsmenn hennar um fyrirhugaða afplánun. Var honum veittur frestur til 4. júní sama ár til að hefja afplánun. Hóf stefnandi afplánun fangelsisrefsingarinnar 31. ágúst 1993 og afplánaði hana til 29. nóvember sama ár.

Dómur Hæstaréttar var birtur stefnanda af lögreglunni í Reykjavík 29. desember 1993. Fyrir neðan birtingarvottorðið hefur stefnandi ritað: „Þegar búinn að afplána dóm þennan.“

Í nóvember 1994 hafði stefnandi verið boðaður til Fangelsismálastofnunar að nýju til afplánunar vararefsingar sektarinnar, en fékk þar frest, þar sem hann hafði verið í afplánun og þá ekki haft möguleika á greiðslu sektar. Hinn 30. nóvember 1994 lýsir stefnandi yfir því, að hann semji um sektargreiðsluna, en þar segir: „Kemur og semur um greiðslu eftir fangelsi

1995.“ Stefnandi sat í fangelsi það ár frá 30. mars 1995 til 10. nóvember s. á. vegna afplánunar á dómi í öðru máli.

Stefnandi staðfesti viðtöku boðunar til afplánunar vararefsingar 8. og 9. ágúst 1996, og átti afplánunin að hefjast 26. ágúst sama ár.

Lögreglustjórinn í Reykjavík gerði samkomulag við stefnanda 23. ágúst 1996. Segir þar meðal annars:

„Með dómi Hæstaréttar 19. mars 1993 í málinu nr. 146/1993 var Vilhjálmur dæmdur til að greiða 5.500.000 kr. í sekt og sakarkostnað, sem skv. gögn-um frá Fangelsismálastofnun ríkisins nemur 362.689 krónum, samtals 5.862.689 kr.

Skuld þessi er til innheimtu hjá embætti lögreglustjórans í Reykjavík.

Samkomulag er um, að skuldin verði greidd þannig: 1. september 1996 75.000 kr. og sama fjárhæð síðan mánaðarlega 1. hvers mánaðar út árið 1997, samtals 1.200.000 kr. (75.000×16 mán.). Eftirstöðvar, 4.662.689 kr., skal dómþoli tryggja með veði eða ábyrgð eigi síðar en 1. janúar 1998 og greiða með sama hætti, uns skuldin er að fullu greidd.

Verði ekki staðið við skuldbindingar samkvæmt samningi þessum, fellur hann úr gildi án fyrirvara.“

Tilgreindar greiðslur voru inntar af hendi, en umsamin trygging var ekki látin í té, og féll samningurinn því niður vegna vanefnda.

Með bréfum 16. febrúar og 14. apríl sl. var sótt um vistun stefnanda á afplánun vararefsingar, 258 dögum, vegna eftirstöðva fésektarinnar, að fjárhæð 4.300.000 kr. Hinn 14. apríl sl. féllst Fangelsismálastofnun á, að stefnandi hæfi afplánun þegar sama dag, og var hann handtekinn samdægurs.

Með bréfi stefnanda 16. apríl sl. til dómsmálaráðuneytisins, sem barst ráðuneytinu sama dag, kærði stefnandi þá ákvörðun lögreglustjórans í Reykjavík að færa stefnanda til ofangreindrar afplánunar vararefsingar 14. sama mánaðar. Krafðist hann þess, að dómsmálaráðuneytið legði fyrir lögreglustjóra að láta kæranda tafarlaust lausan úr afplánun vararefsingarinnar. Með úrskurði ráðuneytisins, kveðnum upp 18. apríl sl., var kveðið svo á, að ákvörðun lögreglustjórans í Reykjavík frá 14. apríl skyldi standa óbreytt.

III.

Málsástæður og lagarök stefnanda.

Stefnandi kveður úrskurð dómsmálaráðuneytisins reistan á þeirri forsendu, að fyrningarfrestur dóms Hæstaréttar hafi í fyrsta lagi byrjað að líða fjórar vikur frá uppsögu dómsins, 16. apríl 1993. Hafi dómurinn fyrnst á fimm árum frá þeim tíma, 16. apríl 1998, og handtaka og vistun stefnanda í fangelsi frá 14. apríl 1998 því verið lögmæt.

Stefnandi telur úrskurð þennan rangan og að umræddar ákvarðanir hafi verið ólögmætar af eftirfarandi ástæðum:

Miða beri upphaf fyrningartíma sektarrefsingarinnar við dómsuppsögu 19. mars 1993. Því hafi refsingin fyrnst 19. mars 1998. Telur stefnandi, að orðalag 1. mgr. 83. gr. a almennra hegningarlaga nr. 19/1940 beri að túlka með hliðsjón af reglum opinbers réttarfars um það, hvenær fullnægja megi dómum varðandi refsingar. Um dóma héraðsdóms gildi ákvæði 139. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála. Ekkert ákvæði sé hins vegar um fresti til fullnustu hæstaréttardóma. Því sé reglan sú, að dómum Hæstaréttar megi fullnægja þegar eftir uppkvaðningu þeirra. Því beri að miða upphaf fyrningarfrests hæstaréttardóma við uppsögu þeirra.

Stefnandi telur, að ekki sé unnt, svo að gilt sé, að ákvarða í dómsorði lengri frest til fullnustu refsídóma en lög kveða á um. Slíkir frestir verði að eiga skýra stoð í lögum. Engin heimild sé fyrir því í lögum að ákvarða sérstakan fullnustufrest fyrir sektardóma. Verði 52. gr. alm. hgl. ekki skilin svo, að þar sé verið að kveða á um sérstakan frest til fullnægju dóms.

Ef talið verði, að heimilt sé að setja sérstakan fullnustufrest í dómsorð, mótmælir stefnandi því, að úr dómsorði umrædds hæstaréttardóms megi lesa, að ekki megi fullnægja dóminum fyrr en að loknum fjórum vikum frá birtingu dómsins. Í dómsorðinu sé aðeins kveðið á um heimild til beitingar vararefsingar, hafi sektin ekki verið greidd innan fjögurra vikna frá birtingu dóms. Ekki sé lagt bann við innheimtu sektarinnar á þeim tíma, hvorki í almennum innheimtuaðgerðum né fjárnámsaðgerðum. Svo virðist sem beinlínis sé gert ráð fyrir því í dómsorðinu, að innheimta skuli sektina á tímabilinu frá dómsuppsögu til þess, er fjórar vikur séu liðnar frá birtingu dómsins.

Stefnandi miðar við, að ef talið verði, að miða beri upphafstíma fyrningar sektarrefsingarinnar við þann frest, sem í dóminum greinir, þ. e. fjórar vikur frá birtingu hans, skuli miða við það tímamark, en ekki eitthvað annað. Gögn málsins leiði ekki í ljós, að dómurinn hafi verið birtur stefnanda með þeim hætti, sem kveðið sé á um í 20. gr. laga nr. 19/1991. Því megi ekki fullnægja dóminum, hvorki að því er varðar aðal- né vararefsingu. Að minnsta kosti sé óheimilt að beita vararefsingunni, enda sé birting dómsins ótvírætt skilyrði fyrir beitingu hennar.

Þá telur stefnandi, að stefndi sé bundinn því áliti Fangelsismálastofnunar, sem fram komi í bréfi stofnunarinnar til lögreglustjórans í Reykjavík 13. apríl 1993, að sektarrefsingin hafi fyrnst 26. mars 1998. Lögreglustjóri hafi verið sömu skoðunar fram á síðustu stund, því að í bréfi Björns Helgasonar rannsóknarlögreglumanns 12. mars sl. sé málið sagt fyrnast á þeim degi. Í svari lögreglustjórans í Reykjavík í umræddu kærumáli komi hins vegar

fram, að upphaf fyrningartímans skuli miða við viðtöku bréfs Fangelsismálastofnunar til lögreglustjórans í Reykjavík, dagsetts 13. apríl 1993. Svo sem áður komi fram, hafi í úrskurði dómsmálaráðuneytis verið miðað við enn aðra dagsetningu. Stefnandi telur, að stefnda hafi ekki verið heimilt að breyta þannig eftir hentugleikum fyrri ákvörðunum um fyrningartímann stefnanda í óhag.

Stefnandi telur, að við túlkun þeirra lagareglna, sem um mál þetta gilda, beri að beita þeirri túlkun, sem sé stefnanda hagfelldust. Handtaka stefnanda og nauðungarvistun hans í fangelsi feli í sér skerðingu á grundvallarmannréttindum hans. Slík skerðing verði að eiga sér ótvíræða stoð í lögum. Reglur um fullnustu refsingar og niðurfellingu refsingar sökum fyrningar beri því að túlka þannig, að allur vafi sé metinn hinum dæmda í hag. Í máli þessu sé ágreiningur um upphaf og lok fyrningartíma refsisdóms og hvort í raun hafi nokkurn tíma mátt fullnægja dóminum. Gögn málsins sýni það einnig, að þau stjórnvöld, sem um málið hafi fjallað, hafi ekki verið á einni skoðun um upphaf fyrningartímans. Með vísan til ofantalinna málsástæðna telur stefnandi, að reglurnar beri að túlka þannig, að miða beri upphaf og lok fyrningartímans við fyrsta mögulega tímamark og að ekki hafi mátt fullnægja vararefsingunni, áður en skilyrðum þeim, sem dómsorð kvað á um, var að öllu fullnægt.

Við munnlega meðferð málsins studdist stefnandi við þá nýju málsástæðu, að sú venja hefði stofnast í málum sem þessum, að dómþoli tæki út vararefsingu í beinu framhaldi afplánunar, ef þess væri nokkur kostur, gæti hann ekki greitt sektina. Því hafi lögreglustjórnin í Reykjavík skort lagaheimild til að gera samkomulagið við stefnanda 23. ágúst 1996.

Um aðildina vísar stefndi til þess, að dómsmálaráðherra fari lögum samkvæmt með yfirstjórn lögreglu- og fangelsismála. Þeir stjórnssýsluaðilar, sem að málinu komu á lægri stigum, heyri beint undir ráðherra. Ráðherra hafi með úrskurði sínum tekið afstöðu til málsins. Því sé kröfum, er varða réttmæti úrskurðarins og lögmæti umræddrar stjórnvaldsákvörðunar, beint að dóms- og kirkjumálaráðherra f. h. íslenska ríkisins.

Krafa um viðurkenningu á bótaskyldu beinist að stefnda, ríkissjóði. Kveður stefnandi kröfuna reista á bótaskyldu ríkissjóðs skv. 176. og 179. gr. laga nr. 19/1991 og 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993.

Um málsmeðferð vísar stefnandi til XIX. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála.

Stefnandi styður kröfur sínar um lögmæti umræddrar stjórnvaldsákvörðunar aðallega við lög nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála, einkum 1. mgr. 139. gr. og 20. gr. laganna, og almenn hegningarlög nr. 19/1940, einkum

83. gr. a. Einnig vísar stefnandi til ákvæða stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands, l. nr. 33/1944, sbr. l. nr. 97/1995, og alþjóðasamnings um verndun mannréttinda og mannfrelsis, sbr. lög nr. 62/1994.

Kröfu um viðurkenningu á bótarétti reisir stefnandi á 176. og 1. mgr. 179. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála, 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993 og almennum reglum skaðabótaréttarins.

Kröfur um málskostnað styður stefnandi við XXI. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, einkum 1. mgr. 130. gr. laganna, og kröfu um virðisaukaskatt á málflutningsþóknun við lög nr. 50/1988, þar sem lögmönnum er gert að innheimta virðisaukaskatt af þjónustu sinni.

IV.

Málsástæður og lagarök stefnda.

Stefndi skírskotar til þess, að samkvæmt 52. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940 skuli ákveða í dómi frest til greiðslu sektar, og sé í ákvæðinu sett takmörkun um, að fresturinn skuli ekki vera lengri en sex mánuðir. Í samræmi við þetta ákvæði hafi Hæstiréttur tilgreint í dómi sínum 19. mars 1993, að stefnanda bæri að greiða sekt þá, er honum var gerð, innan fjögurra vikna frá birtingu dómsins. Yrði það ekki gert, kæmi til fangelsisrefsingar.

Samkvæmt 20. gr. laga um meðferð opinberra mála nr. 19/1991 skuli dómur birtur af einum lögreglumanni eða stefnuvotti, nema dómurinn sé birtur á dómþingi eða á annan hátt af dómara. Dómur Hæstaréttar frá 19. mars 1993 hafi verið birtur stefnanda 29. desember sama ár.

Í ljósi þess, að fangelsisrefsing stefnanda, sem um er fjallað í málinu, sé vararefsing, sé sektin ekki greidd, reyni ekki á, hvort til hennar komi fyrr en að liðnum þeim tíma, er stefnandi hafi til að greiða sektina. Þess vegna verði að liða fjórar vikur frá birtingu dóms og þar til upphaf fyrningarfrests sektarinnar komi til. Þetta sé í samræmi við 83. gr. a hgl., en þar segi, að fésektarrefsing fyrnist, þegar liðin séu fimm ár, frá því að unnt var að fullnægja dómi. Ekki sé unnt að fullnægja fangelsisdómi, fyrr en stefnandi hafi haft tök á því að greiða sektina. Í tilviki stefnanda sé upphaf fyrningarfrests fésektarinnar 26. janúar 1994 (29. desember 1993 + fjórar vikur) og lok hans því 26. janúar 1999. Bendir stefndi á, að stefnandi virðist samþykkur þessum skilningi, sbr. yfirlýsingu hans í stefnu: „Verði talið, að miða beri upphafstíma fyrningar sektarrefsingarinnar við þann frest, sem í dómnum greinir, þ. e. fjórar vikur frá birtingu dóms, telur stefnandi, að miða beri við það tímamark, en ekki eitthvert annað.“

Verði ekki fallist á, að miða beri við fjórar vikur frá birtingu dómsins, er því fram haldið, að miða eigi við það tímamark, er stefnandi hóf afplánun

refsivistar sinnar skv. dómi Hæstaréttar, þ. e. 31. ágúst 1993. Það, að stefnandi kom til afplánunar dómsins, megi jafna til birtingar. Beri því að miða við fjórar vikur frá því tímamarki, þ. e. 28. september 1993. Lok fyrningarfrests séu því fimm ár frá þeim tíma, 28. september 1998.

Verði ekki fallist á þetta tímamark sem upphaf fyrningarfrests, beri að miða við fjórar vikur frá 20. apríl 1993, en þann dag kom stefnandi í Fangelsismálastofnun til þess að ræða um fyrirhugaða afplánun dómsins. Megi jafna þessu við birtingu dóms. Lok fyrningarfrests séu því 18. maí 1998.

Verði ekki fallist á þetta tímamark, er miðað við, að stefnanda hafi verið birtur dómurinn við dómsuppkvaðningu málsins 19. mars 1993. Hann hafi haft fjórar vikur til greiðslu sektarinnar, og því hafi ekki verið ljóst fyrr en 16. apríl 1993, hvort til fangelsisvistunar kæmi eða ekki. Því hafi ekki verið unnt að fullnægja dóminum fyrr, að því er fangelsisvistina varðar. Þar með séu lok fyrningarfrestsins 16. apríl 1998. Þetta sé það tímamark, sem miðað sé við í úrskurði dómsmálaráðuneytisins 18. apríl sl.

Stefndi hafnar því eindregið, að miða eigi upphaf fyrningarfrests við uppkvaðningu dóms í Hæstarétti. Til þess standi engin rök. Dómur Hæstaréttar tilgreini skýrlega, að stefnandi hafi fjórar vikur frá birtingu hans til að greiða sektina. Hefði Hæstiréttur miðað við dómsuppkvaðningu, hefði það verið tilgreint í dómsorði. Hér sé líka til þess að líta, að alltaf líði einhver tími, frá því að dómur er kveðinn upp og þar til hægt sé að fullnusta hann. Til dæmis líði tæp vika, frá því að dómur er kveðinn upp og þar til Hæstiréttur sendir hann Fangelsismálastofnun til fullnustu. Gagnslaut sé af hálfu stefnanda að vísa til álita starfsmanna Fangelsismálastofnunar eða lögreglustjóra eða annarra um lok fyrningarfrestsins í ljósi þess, að um lögakveðið atriði er að ræða.

Kröfugerð stefnanda, telur stefndi, að vísa beri frá ex officio kröfuliðum númer 2 og 3, þ. e., að dæmt verði, að fallnar séu niður sökum fyrningar eftirstöðvar fésektarrefsingar og vararefsing skv. dómi Hæstaréttar í málinu nr. 146/1992, sem kveðinn var upp 19. mars 1993, og, að viðurkennd verði ólögmæt handtaka stefnanda 14. apríl 1998 og afplánun hans á vararefsingu frá þeim tíma skv. sama dómi. Telur stefndi, að hér sé um málsástæður að ræða fyrir aðalkröfu stefnanda um ógildingu á úrskurði dóms- og kirkjumálaráðuneytisins og ekki sé unnt að gera þær að sér kröfuliðum.

Um 4. kröfulið, þ. e., að viðurkenndur verði bótaréttur stefnanda á hendur ríkissjóði skv. 176. gr. laga nr. 197/1991 og til miskabóta skv. 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993 vegna ólögmætrar handtöku og fangelsisvistunar til afplánunar refsingar skv. dómi Hæstaréttar, telur stefndi, að ekki sé lagaheimild til bóta skv. tilgreindum lagaákvæðum. Til að 26. gr. skaðabótalaga

eigi við, verði meðal annars að vera um að ræða saknæma hegðun, en ákvæði XXI. kafla oml. taki einungis til bóta til handa sakborningum.

Stefndi mótmælti hinni nýju málsástæðu stefnanda, sem fram kom við munnlegan málflutning.

Um málskostnað vísar stefndi til 130. gr. eml.

V.

Niðurstæða.

Í dómsorði dóms Hæstaréttar 19. mars 1993 yfir stefnanda segir um sektarrefsingu stefnanda: „Þá greiði ákærði 5.500.000 króna sekt til ríkissjóðs, og komi ellefu mánaða fangelsi í stað sektarinnar, verði hún eigi greidd innan fjögurra vikna frá birtingu dóms þessa.“ Eins og að framan getur, gerði stefnandi samkomulag við lögreglustjóran í Reykjavík 23. ágúst 1996, en greiddi aðeins lítinn hluta fésektarinnar samkvæmt dómnum. Hann var handtekinn 14. apríl sl. og hóf þann dag afplánun á eftirstöðvunum.

Stefnandi telur sektarrefsingu sína samkvæmt dómnum fyrnda, þar sem fyrningarfrestur hennar hafi verið liðinn, er hann var handtekinn. Ágreiningslaust er, að fyrningarfrestur fésektarinnar er fimm ár, sbr. 1. mgr. i. f. 83. gr. a almennra hegningarlaga nr. 19/1940, sbr. 8. gr. 1. nr. 20/1981. Í máli þessu er hins vegar deilt um upphaf fyrningarfrests samkvæmt dómi Hæstaréttar og þar með, hvenær honum lauk. Telur stefnandi, að miða eigi upphaf frestsins við dómsuppsögu, 19. mars 1993, og því hafi refsingin fyrnst 19. mars 1998.

Ákvæði 83. gr. a almennra hegningarlaga fjalla um fyrningu fésekta og vararefsinga við þeim. Í 1. mgr. ákvæðisins segir, að fésektarrefsing, sem ákveðin er með dómi, úrskurði eða sátt, fyrnist, þegar liðin sé þrjú ár frá því, að unnt var að fullnægja dómi, úrskurði eða sátt samkvæmt almennum ákvæðum laga. Ef fésekt er 20.000 krónur eða hærri, er fyrningarfrestur þó fimm ár. Þá segir í 3. mgr. greinarinnar, að vararefsing við fésekt, sbr. 53. gr., falli niður samkvæmt ákvæðum 1. mgr., nema fullnusta hennar sé hafin innan þar greindra tímamarka.

Í athugasemdum með 7. gr. frumvarps til laga um breyting á almennum hegningarlögum, sem lagt var fyrir Alþingi á 103. löggjafarþingi 1980, segir um núgildandi 2. mgr. 83. gr., að það sé nýmæli, að upphaf fyrningarfresta skuli miða við það, er dómur verður aðfararhæfur. Lagt er til, að lögfest verði sú regla, sem gildi óskráð, að því er ætla verður. Unnt sé að fullnægja dómi, þegar dómsmálaráðuneyti berist dómsgerðir með áritun ríkissaksóknara um, að málinu verði ekki áfrýjað, eða dómur Hæstaréttar. Þá segir

í athugasemdum með 8. gr. frumvarpsins, sem varð óbreytt að 83. gr. a nágildandi hegningarlaga, að 3. mgr. ákvæðisins sé nýmæli, sem lúti að fullnustu vararefsingar, sem ákveða skuli við fésekt samkv. 1. mgr. 54. gr. alm. hegningarlaga, þ. e. varðhald eða fangelsi. Falli vararefsing niður samkvæmt því, er segi í 1. mgr. þessarar greinar frumvarpsins, þ. e. eftir sömu reglum og gilda um fésektina og fullnustu hennar. Af þessum lögskýringargögnum má ljóst vera, að fésektarrefsing verður ekki innheimt og vararefsingu hennar ekki beitt, fyrr en dómurinn hefur borist til fullnustu þeim, sem hana annast.

Fram kemur í ofangreindum dómi Hæstaréttar 19. mars 1993, sem barst Fangelsismálastofnun ríkisins til fullnustu 26. mars sama ár, og dómsorði hans, að verði sektin, sem ákvörðuð er í dóminum, eigi greidd innan fjögurra vikna frá birtingu hans, komi í hennar stað ellefu mánaða fangelsi. Samkvæmt skýlausu ákvæði dómsins gat sektarrefsingin fyrst komið til framkvæmda fjórum vikum eftir, að dómurinn hafði verið birtur dómþola, stefnanda í máli þessu. Sú ákvörðun Hæstaréttar að veita frest til greiðslu fésektarinnar er í fullu samræmi við 1. mgr. 52. gr. almennra hegningarlaga, en þar segir, að ákveða skuli í dómi, sátt eða úrskurði frest til greiðslu sektar, þó ekki yfir sex mánuði. Ákvæði þessi eru umfram allt sett með hagsmuni dómfellda í huga, svo að hann eigi þess kost, eftir að honum hefur verið kunngjörður dómur, að gera ráðstafanir til greiðslu sektar eða semja um hana. Samkvæmt þessu var ekki unnt að krefja stefnanda um greiðslu sektarinnar fyrr en í fyrsta lagi fjórum vikum eftir, að honum hafði verið birtur dómurinn, og þá með því skilyrði, að dómurinn hefði borist Fangelsismálastofnun ríkisins til fullnustu. Leiðir af þessu, að ekki var heldur unnt samkvæmt skýlausu ákvæði dómsins að beita vararefsingunni eða öðrum innheimtuúrræðum fyrr en eftir þetta tímamark.

Af því, sem að framan er rakið, er ljóst, að upphaf fyrningartíma sektarrefsingarinnar verður ekki miðað við uppsögu hæstaréttardómsins 19. mars 1993. Fram er komið, að dómurinn barst Fangelsismálastofnun til fullnustu 26. mars 1993, og stefnanda var ekki birtur hann, fyrr en liðnar voru meira en fjórar vikur frá uppkvaðningu hans, þ. e. eftir 16. apríl 1993. Stefnandi var handtekinn 14. apríl 1998. Var stefnandi því færður til afplánunar á eftirstöðvum fésektarrefsingarinnar, áður en fimm ára fyrningarfresturinn var liðinn.

Þar sem fullnustufresturinn er lögákveðinn, er dómurinn ekki bundinn af álitum stjórnýsluaðila um það, hvernig túlka beri upphaf hans og endi.

Samkvæmt því, sem hér hefur verið rakið, ber að sýkna stefnda af þeirri kröfu stefnanda, að ógilda beri úrskurð dómsmálaráðuneytis frá 18. apríl 1998.

Skilja verður kröfur stefnda í 2.–4. lið á þann veg, að þær séu fram settar á þeim grundvelli, að aðalkrafa stefnanda í lið 1 verði tekin til greina. Þar sem stefndi hefur verið sýknaður af aðalkröfunni, ber því einnig að sýkna stefnda af þessum kröfuliðum.

Eins og atvikum er háttað, þykir rétt, að hvor aðili beri sinn málskostnað.

Dóm þennan kveður upp Ingibjörg Benediktsdóttir héraðsdómari.

D ó m s o r ð:

Stefndi, íslenska ríkið, skal vera sýkn af öllum kröfum stefnanda, Vilhjálm Svan Jóhannssonar, í máli þessu.

Málskostnaður fellur niður.
